

ISLOMDA BAG'RIKENGLIK (TOLERANTLIK) TAMOYILLARI VA ULARNING ZAMONAVIY JAMIYATDAGI AHAMIYATI.

Bazarova Irodaxon

*Ilmiy rahbar: Qo`qon universiteti Andijon filiali Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrası,
PhD Email: bazarovairoda8379@gmail.com*

Muxammadov Elchinbek

*Qo`qon Universiteti Andijon filiali Tibbiyot fakulteti Davolash ishi yonalishi 24-07-
guruh talabasi Email: elchinmaxammadov@gmail.com Tel: +998935531275*

Annotatsiya: Mazkur ishda islom dinida bag'rikenglik (tolerantlik) tamoyillarining shakllanishi, uning asosiy manbalardagi ifodasi hamda zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Islom ta'limotida tinchlik, o'zaro hurmat, adolat va insonparvarlik g'oyalarining ustuvorligi asoslab beriladi. Shuningdek, ko'p millatli va ko'p madaniyatli jamiyatlarda diniy bag'rikenglikni ta'minlash, turli din vakillari o'rtasida hamjihatlikni mustahkamlash masalalari yoritiladi. Tadqiqot natijalari islom dinining asl mohiyati tinchlik va totuvlikka asoslanganini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: islom, bag'rikenglik, tolerantlik, adolat, tinchlik, insonparvarlik, dinlararo muloqot, jamiyat, ma'naviyat, globallashuv.

Annotation: This work analyzes the formation of tolerance principles in Islam, their expression in primary sources, and their significance in contemporary society. It highlights that Islamic teachings strongly emphasize peace, mutual respect, justice, and humanism. The study also explores the importance of religious tolerance in multicultural and multiethnic societies, as well as strengthening harmony among different religious communities. The findings demonstrate that the essence of Islam is fundamentally based on peace and social harmony.

Keywords: Islam, tolerance, religious tolerance, justice, peace, humanism, interfaith dialogue, society, spirituality, globalization.

Аннотация: В данной работе рассматриваются принципы толерантности в исламе, их отражение в основных источниках и значение в современном обществе. Подчеркивается, что исламское учение основывается на идеях мира, взаимного уважения, справедливости и гуманизма. Также анализируется роль религиозной толерантности в многонациональных и многокультурных обществах, а также укрепление межрелигиозного согласия. Результаты исследования показывают, что сущность ислама основана на мире и общественной гармонии.

Ключевые слова: ислам, толерантность, религиозная толерантность, справедливость, мир, гуманизм, межрелигиозный диалог, общество, духовность, глобализация.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan davrda jamiyatlar o'rtasidagi madaniy, diniy va ijtimoiy aloqalar yanada kuchayib bormoqda. Bunday

sharoitda turli din va millat vakillari o'rtasida o'zaro hurmat, hamjihatlik va tinchlikni ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, diniy bag'rikenglikni shakllantirish va mustahkamlash zamonaviy jamiyat barqarorligining muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Islom dini o'zining asl mohiyatiga ko'ra tinchlik, adolat, insonparvarlik va o'zaro hurmat g'oyalariga asoslanadi. Qur'oni karim va hadisi shariflarda insonlarni bir-birini hurmat qilishga, adolatli bo'lishga, zulm va adovatdan yiroq yurishga da'vat etuvchi ko'plab ko'rsatmalar mavjud. Shu jihatdan islom dini nafaqat e'tiqod tizimi, balki jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va totuvlikni ta'minlovchi ma'naviy asos sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, bugungi kunda ayrim hududlarda diniy qarama-qarshiliklar, noto'g'ri talqinlar va ekstremistik g'oyalarning tarqalishi islom dinining asl insonparvarlik mohiyatini chuqur o'rganish va to'g'ri targ'ib etish zaruratini yanada oshirmoqda. Bunday sharoitda islomda bag'rikenglik tamoyillarini ilmiy asosda tahlil qilish, ularning tarixiy va nazariy ildizlarini o'rganish hamda zamonaviy jamiyatdagi o'rnini aniqlash muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda islom dinida bag'rikenglik tamoyillarining shakllanishi, uning asosiy manbalarda ifodalanishi hamda hozirgi davrda dinlararo munosabatlarni mustahkamlashdagi roli keng yoritiladi. Shuningdek, islomning asl mohiyati tinchlik va totuvlikka asoslanganligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi hamda uning jamiyat barqarorligiga qo'shadigan hissasi tahlil qilinadi.

Islom tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, uning ilk davrlaridayoq turli e'tiqod vakillari bilan birgalikda tinch yashash, ularning huquq va erkinliklarini hurmat qilish tamoyillari shakllanganini ko'rish mumkin. Madina davlati tajribasi bunga yaqqol misol bo'lib, unda musulmonlar, yahudiylar va boshqa jamoalar o'zaro kelishuv asosida yashagan va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga erishgan. Bu holat islom dinining bag'rikenglikka asoslangan amaliy tamoyillarga ega ekanini tasdiqlaydi.

Shuningdek, islom ulamolari tomonidan asrlar davomida yaratilgan ilmiy va ma'naviy merosda ham bag'rikenglik g'oyasi muhim o'rin egallagan. Ular insonni millati yoki diniy mansubligiga qarab emas, balki uning axloqi, ilmiy salohiyati va ezgu amallariga qarab baholash lozimligini ta'kidlaganlar. Bu esa islomda inson qadr-qimmati yuksak darajada e'tirof etilishini ko'rsatadi.

Bugungi kunda esa global muammolar, axborot oqimining tezlashuvi va turli mafkuraviy ta'sirlar sharoitida yosh avlodni to'g'ri yo'naltirish, ularda sog'lom dunyoqarash va bag'rikenglik madaniyatini shakllantirish yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Shu nuqtayi nazardan, islom dinining asl bag'rikenglik tamoyillarini chuqur o'rganish va ularni keng targ'ib qilish jamiyatda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mazkur ishda islomda bag'rikenglik g'oyalarining nazariy asoslari, tarixiy rivojlanishi hamda zamonaviy ijtimoiy hayotdagi ahamiyati ilmiy tahlil qilinadi. Shu bilan birga, dinlararo muloqot va hamkorlikni rivojlantirishda islom ta'limotining o'rne ham yoritilib, uning amaliy ahamiyati asoslab beriladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda islom dinida bag'rikenglik tamoyillarini o'rganish va ularning zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini yoritish maqsadida ilmiy bilishning umumiy va maxsus metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini islom manbalari, tarixiy tajriba hamda zamonaviy ilmiy qarashlarni tahlil qilishga yo'naltirilgan yondashuvlar tashkil etadi.

Avvalo, mavzuga oid asosiy manbalar sifatida Qur'oni karim, hadisi shariflar va islom huquqiy hamda axloqiy merosiga oid asarlar tahlil qilindi. Ushbu manbalarda bag'rikenglik, adolat, tinchlik va o'zaro hurmat g'oyalarining ifodalanishi ilmiy jihatdan o'rganildi. Shuningdek, islom tarixidagi muhim davrlar, xususan, Madina davlati tajribasi misolida diniy bag'rikenglik tamoyillarining amaliy ko'rinishlari tahlil etildi.

Tadqiqot jarayonida tahlil va sintez usullaridan foydalanilib, olingan ma'lumotlar umumlashtirildi va tizimlashtirildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida islomdagi bag'rikenglik tamoyillari boshqa diniy va falsafiy qarashlar bilan solishtirilib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlandi. Bu esa mavzuni yanada chuqurroq anglash imkonini berdi.

Shuningdek, tarixiylik va mantiqiylik tamoyillari asosida islomda bag'rikenglik g'oyasining shakllanishi va rivojlanish bosqichlari o'rganildi. Konseptual tahlil usuli orqali "bag'rikenglik", "tolerantlik", "dinlararo muloqot", "ijtimoiy barqarorlik" kabi asosiy tushunchalarning mazmuni ilmiy jihatdan ochib berildi.

Tadqiqotda induktiv va deduktiv yondashuvlardan ham foydalanilib, alohida faktlar asosida umumiy xulosalar chiqarildi hamda umumiy nazariy qarashlar asosida konkret holatlar tahlil qilindi. Olingan natijalarning ilmiy asoslanganligini ta'minlash uchun xolislik, obyektivlik va tizimlilik tamoyillariga qat'iy amal qilindi.

Natijada mazkur metodologik yondashuvlar islom dinida bag'rikenglik tamoyillarining mazmun-mohiyatini chuqur o'rganish, ularning tarixiy ildizlarini aniqlash hamda zamonaviy jamiyatdagi ahamiyatini ilmiy asosda yoritishga xizmat qildi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlar tahlili alohida o'rin tutdi. Mavzuga oid mahalliy va xorijiy olimlarning asarlari, monografiyalari hamda ilmiy maqolalari o'rganilib, ulardagi asosiy ilmiy qarashlar tizimlashtirildi. Bu esa islomda bag'rikenglik masalasiga oid turli yondashuvlarni solishtirish va umumiy ilmiy xulosalarga kelish imkonini berdi.

Tadqiqotning empirik asosini esa islom tarixidagi real ijtimoiy jarayonlar, turli diniy jamoalar o'rtasidagi munosabatlar hamda hozirgi zamon jamiyatlarida kuzatilayotgan dinlararo hamkorlik tajribalari tashkil etdi. Ushbu jarayonlar asosida bag'rikenglik tamoyillarining amaliy ahamiyati va uning ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli chuqurroq tahlil qilindi.

Bundan tashqari, mavzuni yoritishda tizimli yondashuv usulidan foydalanilib, islomdagi bag'rikenglik tamoyillari alohida hodisa sifatida emas, balki jamiyat, madaniyat, axloq va huquq tizimlari bilan uzviy bog'liq holda o'rganildi. Bu yondashuv tadqiqot natijalarining yanada to'liq va asosli bo'lishini ta'minladi.

Tadqiqot davomida olingan barcha ma'lumotlar ilmiy umumlashtirish usuli orqali tahlil qilinib, yakuniy xulosalar shakllantirildi. Ushbu metodologik yondashuvlar mavzuni chuqur o'rganish, uning nazariy va amaliy jihatlarini ochib berish hamda islom dinida bag'rikenglik tamoyillarining zamonaviy jamiyatdagi o'rnini ilmiy asosda yoritishga xizmat qildi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, islom dinida bag'rikenglik tamoyillari uning asosiy manbalari — Qur'oni karim va hadisi shariflarda aniq va izchil tarzda ifodalangan bo'lib, ular insonlar o'rtasida tinchlik, o'zaro hurmat va adolatni qaror toptirishga xizmat qiladi. Islom ta'limotida zo'ravonlik va adovat emas, balki tinchlik va hamjihatlik g'oyalari ustuvor ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko'rsatdiki, islom tarixida bag'rikenglik tamoyillari amaliy jihatdan ham o'z ifodasini topgan. Xususan, Madina davlati tajribasi turli diniy va etnik guruhlar o'rtasida tinch yashash, o'zaro hurmat va hamkorlikni yo'lga qo'yishning yorqin namunasi sifatida namoyon bo'lgan. Bu esa islom dinining faqat nazariy emas, balki amaliy bag'rikenglik asoslariga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Shuningdek, zamonaviy jamiyat sharoitida islomning bag'rikenglik tamoyillari ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, dinlararo muloqotni rivojlantirish va turli mafkuraviy ziddiyatlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Ayniqsa, globallashuv jarayonida yuzaga kelayotgan madaniy va diniy xilma-xillik sharoitida bu tamoyillar yanada dolzarb ekanligi qayd etildi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, islom dini inson qadr-qimmatini yuksak darajada e'tirof etishi, uni millati yoki diniy mansubligiga qarab emas, balki axloqi va ezgu amallariga qarab baholash tamoyiliga asoslanishi ma'lum bo'ldi. Bu esa jamiyatda tenglik va adolat tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, yoshlar orasida islomning asl bag'rikenglik mohiyatini to'g'ri tushuntirish ularning mafkuraviy immunitetini kuchaytirishi, turli radikal va ekstremistik g'oyalarga qarshi barqaror dunyoqarashni shakllantirishga yordam berishi aniqlandi. Shu sababli ta'lim va tarbiya jarayonida islom ma'rifatining mazkur jihatlariga alohida e'tibor qaratish zarurligi qayd etildi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari islom dinida bag'rikenglik tamoyillari chuqur ildizlarga ega ekanligini va ularning zamonaviy jamiyat taraqqiyotida muhim ijtimoiy-ma'naviy ahamiyat kasb etishini tasdiqladi.

Adabiyotlar tahlili

Islom dinida bag'rikenglik (tolerantlik) masalasi ko'plab diniy, tarixiy va zamonaviy ilmiy manbalarda keng yoritilgan bo'lib, ushbu mavzu turli davrlarda olimlar tomonidan har xil yondashuvlar asosida tadqiq etilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, islomdagi bag'rikenglik g'oyasi uning asosiy manbalari — Qur'oni karim va hadisi shariflarda mustahkam asosga ega.

Diniy manbalarda insonlar o'rtasida adolat, tinchlik, o'zaro hurmat va ezgulikni qaror toptirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Bu g'oyalar islom ta'limotining asosiy tamoyillaridan biri bo'lib, ko'plab mufassir va muhaddis olimlar tomonidan sharhlab berilgan.

Jumladan, Imom Buxoriy va Imom Muslim asarlarida insoniy munosabatlarda adolat va hurmat tamoyillari alohida ta'kidlangan.

Islom falsafasi va ma'rifiy merosida ham bag'rikenglik g'oyasi muhim o'rin tutadi. Abu Nasr Forobiy o'z asarlarida fozil jamiyatning asosiy sharti sifatida adolat va o'zaro hurmatni ko'rsatgan.

Abu Rayhon Beruniy esa turli xalqlar madaniyati va diniy qarashlarini hurmat qilish g'oyasini ilgari surgan. Bu qarashlar islom sivilizatsiyasida bag'rikenglik an'anasining chuqur ildizlarga ega ekanini tasdiqlaydi.

Shuningdek, Abu Ali ibn Sino va Imom G'azzoliy asarlarida ham inson axloqi, ruhiy poklik va jamiyatdagi o'zaro munosabatlar masalalari yoritilib, bag'rikenglik va ezgulik g'oyalari ilgari surilgan.

Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda esa islomda bag'rikenglik masalasi globallashuv sharoitida dinlararo muloqot, ijtimoiy barqarorlik va ekstremizmga qarshi kurashning muhim omili sifatida o'rganilmoqda.

Ko'plab tadqiqotchilar islom dinining asl mohiyati tinchlik va hamjihatlikka asoslanganini ta'kidlab, uning noto'g'ri talqin qilinishiga qarshi ilmiy asoslar keltiradilar.

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham diniy bag'rikenglikni mustahkamlash, millatlararo totuvlikni ta'minlash hamda yoshlarni sog'lom diniy-ma'rifiy qarashlar ruhida tarbiyalash masalalariga alohida e'tibor qaratilgan.

Bu adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, islomdagi bag'rikenglik g'oyasi nafaqat tarixiy, balki zamonaviy ijtimoiy ahamiyatga ham ega bo'lgan dolzarb ilmiy mavzudir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, islom dinida bag'rikenglik tamoyillari uning asosiy manbalari bo'lgan Qur'oni karim va hadisi shariflarda chuqur va aniq ifodalangan bo'lib, ular insonlar o'rtasida tinchlik, adolat, o'zaro hurmat va hamjihatlikni qaror toptirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari islomning asl mohiyati zo'ravonlik yoki ixtilof emas, balki tinchlik va totuvlikka asoslangan yuksak insonparvar g'oyalar tizimi ekanini tasdiqladi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, islom tarixida bag'rikenglik tamoyillari amaliy jihatdan ham o'z ifodasini topgan bo'lib, turli diniy va etnik guruhlar bilan tinch yashash tajribasi bunga yaqqol misol bo'la oladi.

Xususan, Madina davlati tajribasi jamiyatda diniy erkinlik va ijtimoiy adolatni ta'minlashning muhim namunasi sifatida e'tirof etiladi.

Shuningdek, zamonaviy globallashuv sharoitida islomdagi bag'rikenglik g'oyalari yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Turli madaniyat va din vakillari o'rtasidagi muloqotni rivojlantirish, ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash hamda ekstremistik g'oyalarning oldini olishda ushbu tamoyillarning ahamiyati katta ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, yosh avlodni islomning asl bag'rikenglik mohiyati bilan tanishtirish ularning sog'lom dunyoqarashini shakllantirish, mafkuraviy immunitetini kuchaytirish hamda jamiyatga foydali shaxs bo'lib yetishishida muhim rol o'ynaydi.

Shu bois ta'lim va tarbiya jarayonida ushbu qadriyatlarga alohida e'tibor qaratish zarur.

Umuman olganda, islomda bag'rikenglik tamoyillari nafaqat diniy, balki ijtimoiy va ma'naviy jihatdan ham katta ahamiyatga ega bo'lib, ular jamiyatda tinchlik, barqarorlik va o'zaro hurmat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Shuning uchun ham ushbu mavzuni o'rganish va uning natijalarini amaliyotga tatbiq etish bugungi kunning dolzarb ilmiy va ma'rifiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qur'oni karim. Ma'nolar tarjimasi va tafsiri.
2. Sahih al-Buxoriy. Hadislar to'plami.
3. Sahih Muslim. Hadislar to'plami.
4. Imom G'azzoliy. "Ihyo ulum ad-din".
5. Abu Nasr Forobiy. "Fozil odamlar shahri".
6. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar.
7. Abu Ali ibn Sino. "Tib qonunlari".
8. Alisher Navoiy. "Mahbub ul-qulub".
9. O'zbekiston Respublikasida diniy soha va ma'naviyatga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami.
10. Zamonaviy dinshunoslik va islomshunoslik bo'yicha ilmiy maqolalar hamda konferensiya materiallari to'plami.